

Årsrapport 2022

Tillsynsavdelningen

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
2	Sammanfattning	3
3	Verksamheten under 2022	4
3.1	Särskilda tillsynsärenden.....	4
3.2	Förenklade tillsynsärenden.....	4
3.3	Remisser och beslut från JO, JK och SIN.....	5
3.4	Övriga ärenden	5
3.5	Projekt.....	6
3.6	Samverkan	7
4	Beslut av särskild betydelse	8
4.1	Särskilda tillsynsärenden.....	8
4.1.1	<i>En åklagare är inte behörig att hos Kronofogden begära verkställighet av ett beslut om kvarstad för målsägandens räkning (sammanfattning 2022:1)</i>	8
4.1.2	<i>Trafikuppgifter som inhämtas vid HÖK för att utreda vem som skäligen kan misstänkas får endast avse förfluten tid (sammanfattning 2022:2)</i>	9
4.1.3	<i>Åklagares hantering av skyddade personuppgifter (sammanfattning 2022:3)</i> ..	10
4.1.4	<i>Underrättelse till häktet om beslut att häva häktning (sammanfattning 2022:4)</i>	13
4.1.5	<i>Om åklagares skyldighet att häva anhållningsbeslut som inte är lagligen grundat (sammanfattning 2022:5)</i>	14
4.2	Beslut från JO	16
4.2.1	<i>JO om hantering av underrättelseinformation</i>	16
4.2.2	<i>JO om utpekande som grund för anhållande och om förhör utan försvarare</i> ...	17
4.2.3	<i>JO om information som ska lämnas till anhållen i samband med anhållningsbeslut</i>	18
4.2.4	<i>JO om rätten att ha kontakt med en utsedd försvarare</i>	18
4.3	Beslut från JK.....	19
4.3.1	<i>JK om vilka åtgärder som bör vidtas när en misstänkt har förvaltare</i>	19
4.3.2	<i>Bristande utredningsåtgärder efter dödsfall gör att staten ska betala skadestånd</i>	20
4.3.3	<i>JK om skyldigheten att underrätta Transportstyrelsen</i>	21
4.3.4	<i>Ersättningsskyldighet och kritik på grund av långsam handläggning av en förundersökning</i>	22

1 Inledning

Riksåklagaren har skyldighet att som högsta åklagare under regeringen verka för lagenlighet, följdriktighet och enhetlighet i åklagarnas rättstillämpning (3 § förordningen [2015:743] med instruktion för Åklagarmyndigheten). Riksåklagaren har också ansvar för att Åklagarmyndigheten meddelar de föreskrifter, allmänna råd och övriga riktlinjer och anvisningar som behövs för att uppnå enhetlighet och följdriktighet vid åklagarnas rättstillämpning (2 § åklagarförordningen [2004:1265], se även prop. 2004/05:26 s. 13 ff.).

Av bestämmelserna i 7 kap. 5 § rättegångsbalken följer att högre åklagare kan överta åklagaruppgifter och ändra lägre åklagares beslut. Dessa bestämmelser utgör grunden för högre åklagares rättsliga tillsyn. Den närmare regleringen av tillsynsverksamheten finns i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2012:2) om rättslig tillsyn.

En fristående tillsynsfunktion vid Åklagarmyndigheten, tillsynsavdelningen, biträder riksåklagaren i dennes tillsynsarbete. Utgångspunkten är att tillsynen ska vara framåtsyftande och lärande och genom vägledning bidra till en förbättrad verksamhet. Varje år redovisar avdelningen en rapport som beskriver avdelningens verksamhet under föregående år.

I denna rapport sammanställs tillsynsavdelningens verksamhet under 2022.

Stockholm den 8 februari 2023

Henrik Rasmusson
Tillsynschef

2 Sammanfattning

En stor del av tillsynsavdelningens verksamhet består i att handlägga särskilda och förenklade tillsynsärenden och att hantera remisser från de externa tillsynsorganen Riksdagens ombudsmän (JO), Justitiekanslern (JK) och Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN). Under 2022 har det vid avdelningen inletts sammanlagt 26 särskilda och förenklade tillsynsärenden (se avsnitt 3.1 och 3.2). Från de externa tillsynsorganen har det kommit in 22 remisser under året (se avsnitt 3.3).

Tillsynsavdelningen har vidare under året handlagt cirka 1 200 andra ärenden, däribland överprövningsärenden, ärenden om klagomål mot åklagare och anmälningar om brott i tjänsten av domare och andra särskilda befattningshavare (se avsnitt 3.4). Vissa av dessa ärenden var s.k. samlingsärenden eller ärenden där parten upprepade gånger under året inkommit med nya skrivelser, vilka fortlöpande krävt nya beslut.

I årsrapporten sammanställs ett antal tillsynsbeslut från riksåklagaren samt redogörs kortfattat för några beslut av JO och JK som bedöms vara av särskild betydelse (se avsnitt 4).

3 Verksamheten under 2022

3.1 Särskilda tillsynsärenden

I ett särskilt tillsynsärende gör riksåklagaren en ingående granskning av åklagares handläggning av en viss fråga i ett enskilt ärende och fattar därefter ett beslut som kan innehålla vägledande uttalanden.

Under 2022 har 18 särskilda tillsynsärenden inletts. Det är färre än under 2021 och 2020 (31 under 2021, 28 under 2020). Riksåklagaren har under året fattat beslut i 19 ärenden (24 under såväl 2021 som 2020). Ärendena har bl.a. rört hantering av skyddade personuppgifter, åtal, frihetsberövanden och hemliga tvångsmedel. Även ärenden gällande handläggning av kvarstad, personell husrannsakan och europeisk utredningsorder har förekommit. I 4 ärenden har det fattats beslut om att avsluta ärendet utan vidare granskning (4 under 2021). Under 2022 har det även beslutats att särskilda tillsynsärenden inte ska inledas i 14 ärenden, vilket är fler än under föregående år (9 under 2021). En anledning till att ett särskilt tillsynsärende inte inleds kan vara att förundersökning inletts och åklagaren delgetts misstanke om brott eller att felaktigheten ligger mer än två år tillbaka i tiden. I en sådan situation ska som huvudregel särskild tillsyn inte inledas.

De flesta ärenden har överlämnats till tillsynsavdelningen från Utvecklingscentrum eller från kammarchefen. Några ärenden har initierats av tillsynsavdelningen genom bevakning av media. Det har också förekommit att särskilda tillsynsärenden har inletts med anledning av uppgifter i klagomålsärenden eller efter att handlingar överlämnats från ett externt tillsynsorgan.

3.2 Förenklade tillsynsärenden

I ett förenklat tillsynsärende gör riksåklagaren en förenklad granskning av åklagares handläggning av en viss fråga i ett enskilt ärende. Som huvudregel används det förenklade förfarandet för handläggningsåtgärder avseende preskriberade brott, brister i handläggningen av beslag och brister i diarieföring. Granskningen avslutas med ett kort beslut av riksåklagaren där bristen i handläggningen noteras.

Antalet förenklade tillsynsärenden under 2022 har ökat jämfört med tidigare år. Under 2022 har 8 ärenden om förenklad tillsyn inletts (3 under 2021). Riksåklagaren har fattat beslut i 6 ärenden (4 under 2021). Ärendena har handlat om att åtal har väckts för preskriberade brott. Ärendena har överlämnats till tillsynsavdelningen från främst kammarchefen.

3.3 Remisser och beslut från JO, JK och SIN

Antalet remisser till Åklagarmyndigheten/riksåklagaren under 2022 är lägre än föregående år (22 under 2022, 33 under 2021).

Under 2022 har 4 remisser kommit in från JO (6 under 2021). Dessa har bl.a. avsett åklagares agerande i samband med att en advokat nekats att träffa en frihetsberövad klient, beslut om hämtning till förhör och åklagares kännedom om och hantering av ett utpekande av en misstänkt person i en förundersökning avseende mord. JO har under året fattat beslut i 9 ärenden där Åklagarmyndigheten lämnat yttrande (8 under 2021).

Från JK har 18 remisser kommit in till Åklagarmyndigheten under 2022 (27 under 2021). Remisserna har avsett skadestånd. Frågorna i remisserna har bl.a. handlat om långsam handläggning, felaktig hantering av beslag, beslut om avspärrning och beslut om frysning. De har också handlat om användandet av provokativa åtgärder och åklagares uttalande i media. Under 2022 har JK fattat beslut i 17 ärenden där Åklagarmyndigheten lämnat yttrande (14 under 2021). I några av dessa tillerkändes sökanden skadestånd att betalas helt eller delvis av Åklagarmyndigheten (några även under 2021).

Det har inte kommit in några remisser från SIN under 2022, vilket det inte heller gjorde under 2021. Under 2022 har SIN i ett antal beslut gjort uttalanden efter granskningar av dels ärenden vid Åklagarmyndigheten under en viss tid, dels vissa ärenden vid enskilda åklagarkammare. Uttalandena har inte föranlett riksåklagaren att inleda någon uppföljning av vilka åtgärder som vidtagits på den granskade kammaren och i myndigheten efter SIN:s uttalanden med beslut.

3.4 Övriga ärenden

Utöver tillsynsärenden och remisser från JO, JK och SIN handlägger tillsynsavdelningen även andra ärenden. Totalt har omkring 1 200 sådana andra ärenden kommit in till avdelningen under 2022 vilket är i nivå med föregående år. I flera av ärendena har det efter beslut begärts omprövning av beslutet, en eller flera gånger.

När det är fråga om s.k. faktiska skador är det riksåklagaren och inte JK som handlägger skadeståndsanspråk. Under 2022 har inga sådana ärenden handlagts vid tillsynsavdelningen, vilket även var fallet under 2021.

Om ett beslag hävs och egendomen är förstörd eller såld enligt lagen (1958:205) om förverkande av alkohol m.m. är det åklagare som beslutar om ersättning. Eventuell ersättning ska betalas ut av Länsstyrelsen. Under 2022 har 3 sådana ärenden handlagts vid tillsynsavdelningen.

Verksamheten vad gäller överprövningar av åklagarbeslut sker huvudsakligen vid Utvecklingscentrum respektive överåklagarens kansli vid Ekobrottsmyndigheten. Det finns möjlighet till överprövning även hos riksåklagaren. Som huvudregel tar riksåklagaren dock inte upp ärenden till prövning i sak när ett beslut har prövats vid Utvecklingscentrum eller vid Ekobrottsmyndigheten. Under 2022 inkom 465 ärenden till riksåklagaren med begäran om överprövning. Siffran är ungefär densamma som under 2021 men något lägre än under 2020. Inget ärende togs upp till prövning i sak (1 under 2021).

Tillsynsavdelningen handlägger vidare anmälningar mot vissa domare. Riksåklagaren är ensam allmän åklagare vad gäller brott som begåtts i utövningen av tjänsten eller uppdraget som domare i tingsrätt eller hovrätt.

Ärenden om brott i tjänsten av åklagare eller annan anställd vid Utvecklingscentrum eller vid huvudkontoret vid Ekobrottsmyndigheten handläggs av riksåklagaren, om riksåklagaren inte bestämmer annat.

Vidare handlägger tillsynsavdelningen jävsärenden, ärenden om påskyndande av handläggningen och klagomålsärenden. Klagomålsärenden är ärenden där det görs gällande att åklagare har handlat felaktigt i samband med arbetet och som inte handlar om brott av åklagaren, överprövning, att ett pågående ärende ska påskyndas eller jäv.

Om någon gör ett stort antal anmälningar om brott eller i stor omfattning påkallar tillsyn rörande enskilda fall kan, om det är lämpligt, beslut fattas om handläggning i särskild ordning. Det innebär att samtliga skrivelser från personen ska lämnas över till tillsynsavdelningen för ställningstagande till om ärendet ska handläggas av riksåklagaren eller av någon annan. Under 2022 har 14 personer varit föremål för handläggning i särskild ordning (20 personer under 2021).

Därutöver har ytterligare ett antal personer som löpande under året inkommit med ett stort antal skrivelser, som fortlöpande krävt nya beslut, hanterats av avdelningen i s.k. samlingsärenden för 2022. I flera fall har det rör sig om en större mängd skrivelser varje vecka.

3.5 Projekt

Den 17 december 2021 trädde en ny visselblåsarlag ikraft. Enligt lagen (2021:890) om skydd för personer som rapporterar om missförhållanden ska offentliga arbetsgivare med minst 50 anställda och privata arbetsgivare med minst 250 anställda ha en intern visselblåsarfunktion från och med den 17 juli 2022. Tillsynsavdelningen har under 2022 arbetat med att anpassa och uppdatera myndighetens visselblåsarfunktion för att den ska uppfylla de krav som följer av den nya visselblåsarlagen. Den nya funktionen är på plats sedan den 1 juli.

3.6 Samverkan

Avdelningen har under året haft samverkansmöten med överåklagarens kansli vid Ekobrottsmyndigheten och med Särskilda åklagarkammaren. Vidare har avdelningen haft samverkansmöte med företrädare för Statens ansvarsnämnd och tjänstemän vid riksdagens konstitutionsutskott.

4 Beslut av särskild betydelse

4.1 Särskilda tillsynsärenden

Om ett särskilt tillsynsärende innehåller en frågeställning där vägledning saknas eller inte har lämnats under de senaste åren finns det ofta behov av att publicera beslutet. Publicering kan också ske om ärendet annars är av allmänt intresse. Riksåklagarens beslut i särskilda tillsynsärenden publiceras på Rånet i sammanfattning och med angivande av år och löpnummer, t.ex. 2022:1. Under 2022 har följande sammanfattningar publicerats.

4.1.1 En åklagare är inte behörig att hos Kronofogden begära verkställighet av ett beslut om kvarstad för målsägandens räkning (sammanfattning 2022:1)

Bakgrunden var i korthet följande. I en förundersökning om grovt upphovsrättsbrott beslutade åklagaren i oktober 2021 om förvar av den misstänktes egendom och bankmedel som fanns på bankkonton som tillhörde den misstänkte. Syftet med åtgärden var att säkra målsägandens skadeståndsanspråk. Den 14 oktober 2021 förordnade tingsrätten om kvarstad på så mycket av den misstänktes egendom att fordringen på 68 832 000 kr kunde antas bli täckt vid utmätning. Den 19 oktober 2021 ansökte åklagaren hos Kronofogden om verkställighet av beslutet om kvarstad för målsägandens räkning. Åklagaren har upplyst om att även målsäganden ansökte om verkställighet av kvarstaden. Kronofogden har därefter belagt egendom och bankmedel med kvarstad i enlighet med åklagarens ansökan.

I beslutet har riksåklagaren gjort följande vägledande uttalanden.

En åklagare har behörighet att begära verkställighet av ett beslut om kvarstad hos Kronofogden om beslutet syftar till att säkerställa en framtida verkställighet av ett beslut om förverkande eller företagsbot.

Om syftet med beslutet om kvarstad är att säkra målsägandens skadeståndsanspråk ska målsäganden själv begära verkställighet hos Kronofogden. Det gäller även om yrkandet om kvarstad tidigare framställts genom åklagare. En åklagare är alltså inte behörig att begära verkställighet för målsägandens räkning. Åklagaren bör underrätta målsäganden om detta samt bistå målsäganden med kopior av beslut om förvar och andra uppgifter som behövs för målsägandens begäran. Åklagaren bör i tvångsmedelsrutinen i Cåbra dokumentera att målsäganden informerats om kvarstaden. (Jfr prop. 1980/81:84 s. 243, RH 1987:20, JO 1993/94 s. 38 samt Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2021:9 Brottsutbyte, förvar och kvarstad, avsnitt 4.6.1 och s. 71 f.)

Jag vill i sammanhanget påminna om att det av rättssäkerhets- och rättstrygghetsskäl är viktigt att iaktta noggrannhet vid all hantering av tvångsmedel.

4.1.2 Trafikuppgifter som inhämtas vid HÖK för att utreda vem som skäligen kan misstänkas får endast avse förfluten tid (sammanfattning 2022:2)

Bakgrunden var i huvudsak följande. Under en nattjour fattade åklagaren den 14 maj 2022 ett interimistiskt beslut om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation för att utreda vem som skäligen kunde misstänkas i en förundersökning om försök till våldtäkt. Beslutet omfattade tidsperioden 14 maj–14 juni 2022 och syftet med övervakningen angavs bland annat vara att inhämta uppgift om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress.

Beslutet överlämnades för rättens prövning den 16 maj och tingsrätten fastställde samma dag åklagarens beslut.

Den 17 maj fördelades ärendet till en ordinarie åklagare vid åklagarkammaren som då uppmärksammade att beslutet avsåg inhämtande av uppgifter om meddelanden i realtid och inte endast avseende förfluten tid. Vid kontakt med polisen fick den ordinarie åklagaren besked om att det aktuella beslutet inte hade verkställts och hävde beslutet.

I beslutet har riksåklagaren gjort följande vägledande uttalanden.

Bestämmelser om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (HÖK) finns i 27 kap. rättegångsbalken.

Av 19 § första stycket följer att HÖK bl.a. innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress (s.k. trafikuppgifter). HÖK får, beroende av brottets allvar, användas både om någon är skäligen misstänkt för ett brott och för att utreda vem som skäligen kan misstänkas för ett brott. Åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen. När det gäller HÖK i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för ett brott får, enligt 20 § andra stycket, trafikuppgifter endast avse förfluten tid. Av 21 a § följer att åklagare har möjlighet att fatta ett interimistiskt beslut om HÖK i avvaktan på rättens beslut om det kan befaras att det skulle medföra en fördröjning av väsentlig betydelse för utredningen att inhämta rättens tillstånd. Har åklagaren fattat ett interimistiskt beslut ska detta utan dröjsmål anmälas till rätten som skyndsamt ska pröva ärendet. I 23 § anges att såväl åklagaren som rätten är behöriga att häva ett beslut om HÖK.

Åklagarmyndigheten har tagit fram ett metodstöd för handläggningen av ärenden där HÖK kan komma att användas (Rättslig vägledning 2022:8 HÖK – Metodstöd).

Av regelverket följer alltså att HÖK som innebär att trafikuppgifter inhämtas och som beslutas i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för ett brott, endast får avse förfluten tid. Innan ett interimistiskt beslut om hemliga tvångsmedel tas måste åklagaren förvissa sig om att samtliga lagliga förutsättningar för beslutet föreligger. Jag är medveten om att arbetsbelastningen ofta kan vara hög under jourtid. Av rättssäkerhets- och rättstrygghetsskäl är det dock viktigt med särskild omsorg och noggrannhet vid hantering av alla typer av tvångsmedel. Det gäller särskilt vid handläggningen av hemliga tvångsmedel och i synnerhet vid interimistiska beslut.

På Rånet finns mallar för interimistiska beslut och det är även möjligt att ta interimistiska beslut i HTM-Cåbra i egna pågående ärenden. För att undvika att besluten utformas på ett felaktigt sätt bör åklagaren alltid använda något av dessa sätt för att meddela sitt beslut. (Se s. 12 i Räv 2022:8).

4.1.3 Åklagares hantering av skyddade personuppgifter (sammanfattning 2022:3)

Bakgrunden var i huvudsak följande. En polisledt förundersökning avseende ringa narkotikabrott med LS som misstänkt slutredovisades till Åklagarmyndigheten. LS hade sekretessmarkering i folkbokföringen. Av förundersökningsprotokollet framgick att brottet ägde rum i LS bostad. Bostadsadressen var angiven som brottsplatsadress på flera ställen i förundersökningsprotokollet som redovisades i "omaskat" skick. På sidan med personalia och dagsbottsuppgift i förundersökningsprotokollet samt i bilagan med involverade personer framgick att LS hade skyddade personuppgifter. Namn och personnummer men inte bostadsadress var angivna i dessa handlingar.

Åklagare A väckte åtal för ringa narkotikabrott. Åklagare A noterade att det fanns en sekretessmarkering i Cåbra och att den, som åklagaren uppfattade det, gällde LS adress. Åklagare A valde därför att i gärningsbeskrivningen enbart skriva ut att brottsplatsen var den misstänktes bostad i X kommun. På grund av att brottsplatsen var LS bostadsadress och att fotografier och sidor där adressen framgick återropades som bevisning, bedömde åklagare A att det inte var lämpligt att sekretessmarkera adressen i förundersökningsprotokollet innan det expedierades till tingsrätten. Stämningensansökan expedierades samma dag elektroniskt till tingsrätten tillsammans med förundersökningsprotokollet och bilagan med involverade personer. Åklagare A gjorde inte någon särskild notering i stämningensansökan eller i akten om att LS hade en sekretessmarkering.

Vid huvudförhandlingen var åklagare B sessionsåklagare. Åklagare B fick en pappersakt inför huvudförhandlingen. Hon kände inte till innan huvudförhandlingen ägde rum att det fanns sekretesskyddade uppgifter i ärendet. Av åklagare B:s upplysningar framgår följande avseende hanteringen av LS personuppgifter vid huvudförhandlingen. Åklagaren hade reagerat på att det bara stod bostaden i stämningensansökan men tänkte att det var en miss eftersom adressen

där brottet begåtts normalt brukar skrivas ut. Åklagaren läste därför upp LS bostadsadress när hon läste upp gärningsbeskrivningen. LS reagerade på det och upplyste om att adressen var sekretesskyddad. Åklagare B frågade rättens ordförande om den fortsatta förhandlingen skulle hållas inom stängda dörrar eftersom det satt en skolklass på åhörarbänk men ordföranden tyckte inte att det behövdes. Under sakframställningen förevisade åklagare B skriftlig bevisning i form av bl.a. beslagsprotokoll och fotografier på storbildsskärm. När åklagare B lagt upp bevisningen insåg åklagaren att LS bostadsadress framgick på flera ställen i dessa handlingar. LS blev mycket upprörd. Åklagare B stängde ner visningen och frågade rättens ordförande hur bevisningen skulle hanteras. Ordföranden föreslog att materialet, förutom analysbeskedet där adressen inte framgick, helt enkelt inte skulle åberopas till stöd för åtalet, vilket åklagare B gick med på. Huvudförhandlingen slutfördes och LS dömdes för brottet.

I beslutet har riksåklagaren gjort följande vägledande uttalanden.

Uppgifter i folkbokföringen om namn och adress är normalt offentliga. Sekretess gäller endast om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs, vilket framgår av 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL).

När det gäller förföljda personer finns en särskild sekretessbestämmelse för bl.a. uppgift om enskilds bostadsadress i 21 kap. 3 § OSL. Av bestämmelsen framgår att sekretess gäller om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs. Bestämmelsen är tillämplig hos alla myndigheter. Det är inte möjligt att sekretessbelägga en persons namn och personnummer med stöd av bestämmelsen.

Efter särskild ansökan kan en person få sina personuppgifter skyddade genom att en sekretessmarkering förs in i folkbokföringssystemet. En sekretessmarkering är den lägre graden av skyddade personuppgifter. Det är en administrativ åtgärd som gör det svårare för andra att ta del av personuppgifterna i folkbokföringsregistret och fungerar som en varningssignal för myndigheter om att en prövning ska göras innan uppgifterna lämnas ut. Prövningen av om en uppgift omfattas av sekretess eller inte ska ske när uppgiften begärs ut eller innan den offentliggörs på annat sätt. Ett röjande av sekretesskyddade uppgifter kan under vissa förutsättningar utgöra brott mot tystnadsplikt. Ansökning om sekretessmarkering görs hos Skatteverket. (www.skatteverket.se)

I enlighet med 5 kap. 5 § första stycket OSL får en myndighet, i det fall det kan antas att en uppgift i en allmän handling inte får lämnas ut på grund av en bestämmelse om sekretess, markera detta genom att en särskild anteckning (sekretessmarkering) görs på handlingen eller, om handlingen är elektronisk, införs i handlingen eller i det datasystem där den elektroniska handlingen hanteras.

Myndigheten har inte någon skyldighet att göra en sekretessmarkering. En sådan markering är inte heller något bindande avgörande av sekretessfrågan utan enbart en påminnelse om behovet av att göra en noggrann sekretessprövning om fråga om utlämnande av uppgiften förekommer (se Alfvén Nickson, Offentlighets- och sekretesslag [2009:400] 5 kap. 5 §, Karnov [JUNO][besökt 2022-09-07]).

Det föreligger alltså en skyldighet att göra en sekretessprövning men det finns inte någon motsvarande skyldighet att göra en sekretessmarkering eller att i de handlingar som expedieras till andra myndigheter "maska" personuppgifter som omfattas av sekretess. För att undvika att sekretesskyddade uppgifter lämnas ut eller röjs oavsiktligt är det dock lämpligt att genom en särskild anteckning (sekretessmarkering) på handlingen eller i Cåbra påminna om behovet av att göra en sekretessprövning för att underlätta sekretessprövningen om frågan om utlämnande eller röjande av uppgiften aktualiseras.

Om det saknas en sådan markering och det framkommer indikationer på att det kan finnas personuppgifter som omfattas av sekretess bör en kontrollslagning göras mot Skatteverkets databas Navet. Om frågan uppkommer i samband med en huvudförhandling och akten endast finns tillgänglig i pappersform, bör en kontroll göras av sidan med personalia och dagsbotsuppgift i förundersökningsprotokollet eller bilagan med involverade personer, eftersom information om en eventuell sekretessmarkering i folkbokföringen ska framgå av dessa handlingar. Om det förflutit lång tid efter att förundersökningsprotokollet redovisades och den tidpunkt då frågan om utlämnande eller röjande aktualiseras bör en förnyad kontrollslagning mot Navet äga rum. En sekretessprövning kan därefter göras på sedvanligt sätt.

Om uppgifter som ska förebringas vid en huvudförhandling omfattas av sekretess bör åklagaren uppmärksamma rätten på det så tidigt som möjligt. Rätten kan då besluta att förhandlingen i den delen ska hållas inom stängda dörrar enligt 5 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken. Jag vill i sammanhanget påtala vikten av noggrannhet vid all hantering av personuppgifter och särskilt vid hanteringen av skyddade personuppgifter.

Avslutande synpunkter

Kammarledningen har påtalat att det kan finnas ett behov av rättslig vägledning i frågan om hur en brottsplats ska anges i stämningsansökan eller hur en bevisuppgift där brottsplatsen framgår ska presenteras när brottsplatsen har en koppling till en eller flera personer med skyddade personuppgifter. Områdeschefen har i yttrandet anfört att Utvecklingscentrum kommer att uppmärksammas på frågan. Mot denna bakgrund skickas en kopia av detta beslut till Utvecklingscentrum.

4.1.4 Underrättelse till häktet om beslut att häva häktning (sammanfattning 2022:4)

Bakgrunden var följande. En person häktades den 22 juni 2022 på sannolika skäl misstänkt för våldtäkt. Åtal skulle vara väckt senast den 6 juli kl. 11.00. På eftermiddagen den 30 juni tog åklagaren del av ett förhör med målsäganden. Efter att ha stämt av vissa frågor med utredaren bedömde åklagaren att det inte längre fanns skäl för häktning. Åklagaren beslutade att häva häktningen samma dag kl. 15.04. Åklagaren beslutade även att häva ett beslag av en telefon med anvisning om att den skulle lämnas tillbaka till den misstänkta personen i samband med frigivandet. Utredaren underrättades muntligen om besluten. Åklagaren har upplyst om att uppfattningen under samtalet med utredaren var att denne åtog sig att underrätta häktet om att häktningen var hävd och se till att telefonen lämnades ut i samband med att den misstänkta personen släpptes ur häktet. När åklagaren kl. 15.30 inte fått någon bekräftelse från häktet om att beslutet att häva häktningen mottagits kontaktade åklagaren vakthavande befäl. Åklagaren informerades av vakthavande befäl om att utredaren varit där och återlämnat telefonen och i samband med det nämnt att häktningen skulle komma att hävas men att den misstänkta personen fortfarande, i avvaktan på beslut, alltså var frihetsberövad. Åklagaren meddelade muntligt att häktningen var hävd och bad att häktet skulle påskynda verkställigheten. Häktet bekräftade och påbörjade omedelbart processen kring frigivningen. Åklagaren översände därefter direkt beslutet om att häktningen var hävd till häktet. Den misstänkta personen försattes därefter på fri fot.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Av rättssäkerhets- och rättstrygghetsskäl är det viktigt att regelverket tillämpas korrekt när det är fråga om frihetsberövade personer. Det krävs då särskild omsorg och noggrannhet vid handläggningen.

Av 24 kap. 18 § rättegångsbalken följer att åtal i häktade mål ska väckas inom den tid rätten bestämt. Innan åtal har väckts får häktningen enligt 20 § andra stycket hävas av åklagaren. I sådana fall ska rätten snarast underrättas om åtgärden.

Enligt 5 § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål m.m. ska en åklagare som häver ett häktningsbeslut genast underrätta den myndighet som ansvarar för förvaringen av den häktade.

Av Åklagarmyndighetens föreskrifter om dokumentation och underrättelser vid tvångsmedel (ÅFS 2005:30) följer att en åklagare ska dokumentera sitt beslut om användande eller hävande av straffprocessuella tvångsmedel. Vidare följer att det är åklagaren som svarar för underrättelser av besluten men att det finns en möjlighet att delegera underrättelser till annan åklagare eller till en polisman eller en tulltjänsteman. När ett uppdrag delegeras ska åklagaren lämna de instruktioner för uppdraget som behövs för att säkerställa att uppdraget utförs på ett riktigt sätt. Åklagaren ska även dokumentera till vem uppdraget lämnats.

I 3 § tredje stycket finns däremot en begränsning i fråga om möjligheten till delegation. Av bestämmelsen framgår att vid hävande av häktning får uppdrag att lämna underrättelse om beslutet endast lämnas till annan åklagare. Jag har i ett tidigare tillsynsbeslut som publicerats på Rånet (2019:09) påmint om denna begränsning i fråga om möjligheten till delegation och i beslutet konstaterat att en åklagare som häver ett häktningsbeslut inte kan delegera underrättelsen om beslutet till en utredare. Åklagaren måste således själv, eller via annan åklagare, ombesörja att häktet underrättas.

4.1.5 Om åklagares skyldighet att häva anhållningsbeslut som inte är lagligen grundat (sammanfattning 2022:5)

Bakgrunden var följande. En person (AT) greps av polisen den 26 maj 2022 kl. 15.20 misstänkt för olaga hot. Polisen anmälde gripandet per telefon kl. 17.01 samma dag till åklagare A som hade nattjour. Ett 24:8-förhör med AT hade redan hållits när gripandet anmälades och av förhöret framgår att AT var delgiven olaga hot genom att inför polisen ha uttalat att han under lång tid planerat att ha ihjäl sin styvmor (NN1) och sin pappa (NN2) och att han skulle hugga dem med kniv. Av förhöret framgår vidare att AT förnekade brott och att han sagt som han gjort av ilska. Efter polisens muntliga föredragning beslutade åklagare A kl. 17.33 att anhålla AT för försök till olaga hot. Åklagare A antecknade kl. 17.40 på tvångsmedelsblanketten att hen lämnat muntliga utredningsdirektiv till polisen om att delge NN1 och NN2 vad AT sagt och att brottet enligt hens bedömning då skulle bli fullbordat. Därefter skulle polisen återkoppla till hen för ställningstagande om anhållningsbeslutet skulle kvarstå för fullbordat brott. Den 27 maj kl. 8.14 ändrade åklagare A brottsrubriceringen i sitt anhållningsbeslut från försök till olaga hot till olaga hot genom att rätta tvångsmedelshändelsen. Hen underrättade polisen om ändringen samma dag. Som orsak till rättelsen angav åklagare A att hen tänkt fel och att brottet redan vid tidpunkten för beslutet om anhållande var fullbordat. Samma dag kl. 8.28 antecknade åklagare A på tvångsmedelsblanketten att hen gjorde en tankekurpa som anhöll den misstänkte för försök till olaga hot när brottet redan var fullbordat men att AT under alla förhållanden skulle vara anhållen för olaga hot och att tvångsmedlet därför skulle kvarstå. Åklagare A har upplyst om att hen bedömde att hotet faktiskt var fullbordat i och med att polismännen kände allvarlig fruktan för föräldrarnas säkerhet till person.

Den 27 maj fördelades ärendet till åklagare B som kl. 8.32 expedierade ett utredningsdirektiv elektroniskt till polisen om att fullfölja nattens direktiv och bl.a. höra målsägandena. Av utredningshandlingarna framgår att förhör med NN2 inleddes kl. 9.07 den 27 maj och med NN1 kl. 9.12 samma dag. Åklagare B expedierade ytterligare ett utredningsdirektiv elektroniskt till polisen kl. 9.52 av vilket bl.a. framgår att hen läst förhöret med NN2 och att NN1 också skulle höras innan AT därefter hördes mer utförligt med försvarare samt att polisen skulle återkoppla till hen när detta genomförts. Åklagare B antecknade på tvångsmedelsblanketten kl. 12.36 bl.a. att hen fått information om att

tillsynsavdelningen kopplats in men att det inte föranledde någon annan handläggning från hans sida eftersom brottet under alla förhållanden fullbordades när NN1 och NN2 hördes samma dag. Åklagare B fattade beslut om att häva anhållandet kl. 13.40. Den 30 maj lade åklagare B ned förundersökningen med motiveringen att det inte gick att bevisa att AT gjort sig skyldig till brottet och att ytterligare åtgärder inte kunde antas förändra bevisläget på ett avgörande sätt.

I beslutet har riksåklagaren uttalat följande framtida vägledning.

Av 4 kap. 5 och 10 §§ jämfört med 23 kap. 1 § brottsbalken följer att försök till olaga hot inte är straffbart. För att ett olaga hot ska föreligga är det inte nödvändigt att hotet avser en gärning riktad mot den hotade; hotet kan även avse åtgärder riktade mot en tredje person. I båda fallen krävs dock att hotet kommit till den hotades kännedom och att det är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person (se Bäcklund m.fl., Rättegångsbalken [1 jan. 2022, JUNO], kommentaren till 4 kap. 5 § BrB).

I 24 kap. rättegångsbalken regleras under vilka förutsättningar den som är misstänkt för brott får frihetsberövas och när frihetsberövanden ska upphöra. I 6 § anges att om det finns skäl att häkta någon, får han eller hon anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. Beslut om anhållande meddelas av åklagaren. Av 10 § följer att om det inte längre finns skäl för ett anhållningsbeslut, ska åklagaren omedelbart häva beslutet.

Det ligger i sakens natur att ett felaktigt frihetsberövande ska upphöra så snart som möjligt (se Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, 5 uppl., s. 323). En skyldighet att häva får därför anses föreligga vid anhållningsbeslut som inte är lagligen grundade. Den åklagare som upptäcker att ett anhållningsbeslut inte är lagligen grundat ska alltså häva beslutet. Av detta följer att även om rättsliga förutsättningar för ett anhållande uppstår senare under handläggningen så ska det felaktiga anhållningsbeslutet hävas. Det går alltså inte att låta ett anhållningsbeslut kvarstå som från början inte är lagligen grundat även om de rättsliga förutsättningarna ändras så att det vid tidpunkten för omprövningen föreligger lagliga möjligheter att anhålla.

I ett tidigare publicerat tillsynsbeslut på Rånet (2018:02) har riksåklagaren bl.a. konstaterat att när ett anhållande hävts av formella skäl så talar starka skäl mot att åklagaren beslutar om ett nytt frihetsberövande eftersom reglering med frister annars vore verkningslös. Åklagare kan i en sådan situation och när ett frihetsberövande bedöms särskilt angeläget överväga att i stället begära domstolens prövning av frihetsberövandet, d.v.s. begära den misstänkta personen häktad i utevaro.

Den som övertar ett anhållningsbeslut som är verkställt bör normalt kunna utgå från att beslutet är korrekt. Om dokumentationen om frihetsberövandet och grunderna för det har brister är åklagaren däremot skyldig att skaffa sig den information som

behövs. Detsamma gäller om åklagaren av något skäl känner sig tveksam till anhållningsbeslutet (se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 5 uppl., s. 318).

Jag vill i sammanhanget påtala vikten av noggrannhet vid all hantering av tvångsmedel. Det gäller särskilt när det är fråga om frihetsberövanden.

4.2 Beslut från JO

Under 2022 har JO meddelat fyra beslut som tillsynsavdelningen bedömt vara av särskild betydelse för Åklagarmyndigheten. Besluten har publicerats på Rånet i sammanfattning.

4.2.1 JO om hantering av underrättelseinformation

I en utredning avseende narkotikabrott gjorde Tullverket ett ingripande mot en narkotikaöverlättelse. De personer som tog emot narkotikan dömdes senare för grovt narkotikabrott. Den person som överlämnade narkotikan lagfördes inte.

JO har i ett initiativärende granskat hur underrättelseinformation hanterades i utredningen och vilka åtgärder som vidtogs i syfte att identifiera den som överlämnade narkotikan. JO har i ärendet granskat såväl Tullverket som Åklagarmyndigheten. I beslutet uttalar JO bl.a. följande.

Hantering av underrättelseinformation

I undersökningsledarens ansvar ligger att ta reda på om det finns underrättelse- eller spaningsmaterial som kan ha beröring med förundersökningen. Vilka åtgärder undersökningsledaren behöver vidta i detta avseende får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Allmänt gäller dock att undersökningsledaren inte passivt kan invänta information från brottsutredare utan själv måste försöka få klarhet i vilket material som finns. Om det finns indikationer på att det finns underrättelse- eller spaningsmaterial som kan ha beröring med förundersökningen ska undersökningsledaren genom att ställa frågor till brottsutredarna eller på annat sätt skapa sig en bild av materialet. Undersökningsledaren kan givetvis inte välja att avstå från att ta del av information.

Undersökningsledaren måste göra sin bedömning i varje enskilt ärende. Det är inte godtagbart att undersökningsledaren t.ex. förlitar sig på en överenskommelse eller upparbetade rutiner om att en brottsutredare för vidare den information som utredaren anser att undersökningsledaren behöver få.

Brottsutredare har i sin tur ett ansvar för att föra vidare underrättelse- eller spaningsinformation som kan ha beröring med förundersökningen till undersökningsledaren. En brottsutredare som inte är undersökningsledare kan således inte själv bestämma hur underrättelse- eller spaningsmaterial ska hanteras

inom ramen för en förundersökning. Intresset av att skydda källor får inte medföra att information hemlighålls för undersökningsledaren. En annan sak är att t.ex. tips från en informatör och hans eller hennes identitet kan omfattas av sekretess i förhållande till den misstänkte (Se JO 2021/22 s. 432).

Dokumentationsskyldighet

Det ska av dokumentationen i brottsutredningen framgå vad som förekommit mellan undersökningsledaren och brottsutredare i det nu berörda avseendet så att det i efterhand kan granskas om de levt upp till sina skyldigheter.

I beslutet kritiserar JO åklagaren för att denne inte dokumenterat vilka direktiv som gavs till Tullverket i syfte att identifiera överlåtaren.

4.2.2 JO om utpekande som grund för anhållande och om förhör utan försvarare

En kvinna hade polisanmält ett grovt brott. Med hjälp av en bild från Facebook pekade hon ut en person som den som begått brottet. Efter en muntlig föredragning av polisen lade en åklagare utpekandet till grund för ett beslut att anhålla den utpekade personen på sannolika skäl misstänkt för brottet.

Uppgifterna om hur utpekandet hade gått till var knapphändig och det visade sig senare att utpekandet var felaktigt. När den anhållne hördes enligt 24 kap. 8 § RB fanns ingen försvarare närvarande. Förhørsledaren frågade om hennes inställning till brottsmisstanken samt om hon ville tillägga något. Den anhållne lämnade på den sistnämnda frågan uppgifter av alibikaraktär. I beslutet uttalar JO bl.a. följande.

Anhållandet

Utpekanden och andra former av identifiering kan vara svårbedömda i bevishänseende. När en misstänkt pekas ut måste tillförlitligheten av utpekandet kontrolleras. JO är mycket tveksam till att det fanns ett tillräckligt underlag för bedömningen att den utpekade personen var på sannolika skäl misstänkt för det aktuella brottet.

JO uttalar att det fanns anledning för åklagaren att komplettera utredningen bl.a. genom att undersöka hur utpekandet hade gått till i syfte att kontrollera dess tillförlitlighet. Det fanns också anledning att komplettera utredningen när det gäller omständigheterna runt den misstänkta brottsliga gärningen och målsägandens berättelse.

Huruvida det finns ett tillräckligt underlag för ett anhållande är ytterst en bedömningsfråga där det finns utrymme för olika slutsatser. Vid en samlad bedömning anser JO inte att det finns skäl att kritisera åklagaren för anhållningsbeslutet.

Förhöret

Det som förekom vid förhöret får enligt JO:s mening anses falla inom ramen för vad som är godtagbart utan att en försvarare är närvarande. Mot den bakgrunden anser JO inte att det finns skäl att föra fram någon kritik för hur förhöret genomfördes.

4.2.3 JO om information som ska lämnas till anhållen i samband med anhållningsbeslut

JO uttalar sig om en anhållens rätt enligt 24 kap. 9 a § rättegångsbalken att ta del av de omständigheter som ligger till grund för anhållningsbeslutet.

Enligt 24 kap. 9 a § rättegångsbalken har den som anhålls rätt att ta del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande. I en anmälan till JO förde försvararen för en anhållen fram klagomål mot att den information som åklagaren lämnat inte levde upp till lagens krav.

Vad som närmare ska krävas av åklagarens underrättelse får enligt JO avgöras utifrån omständigheter i det enskilda fallet. Som en utgångspunkt gäller dock att åklagaren inte endast kan hänvisa till att exempelvis uppgifter i förhör eller teknisk bevisning ligger till grund för anhållningsbeslutet. För att ändamålet med regleringen ska uppnås behöver underrättelsen normalt vara mer konkret än så. Om uppgifter från ett förför har direkt betydelse för anhållningsbeslutet har den anhållne rätt till insyn i det som kommit fram i förhöret i dessa delar. I fråga om DNA-spår eller annan liknande teknisk bevisning har den anhållne en motsvarande insyns rätt i det som har direkt betydelse för anhållningsbeslutet.

JO anser att den information som åklagaren lämnade i det aktuella ärendet – de uppgifter som målsäganden har lämnat till polisen, som får stöd av teknisk utredning och spår – var alltför allmänt hållen och att den anhållnes rätt enligt 24 kap. 9 a § rättegångsbalken inte respekterades.

4.2.4 JO om rätten att ha kontakt med en utsedd försvarare

JO uttalar att en frihetsberövad har rätt att ha kontakt med en försvarare som är utsedd i en annan brottsutredning än den frihetsberövandet avser.

En advokat som var offentlig försvarare för en frihetsberövad person sökte under en helgkvällkontakt med klienten per telefon. Frihetsberövandet avsåg en annan brottsutredning än den som försvararen var utsedd i. Åklagaren tillät inte kontakten, om inte försvararen förklarade vad samtalet skulle avse.

En anhållen har en ovillkorlig rätt att träffa och kommunicera elektroniskt med sin offentliga försvarare (se 21 kap. 9 § rättegångsbalken och 3 kap. 4 § tredje stycket häkteslagen). Bestämmelsernas ordalydelse ger dock inget tydligt besked i den fråga som är aktuell här, dvs. om en frihetsberövad har rätt att ha kontakt med en försvarare som är utsedd i en annan brottsutredning än den frihetsberövandet avser.

Mot bakgrund av att det rör sig om grundläggande rättigheter för en frihetsberövad person anser JO att bestämmelserna bör förstås på så sätt att en anhållens rätt till kontakt också gäller en offentlig försvarare som är förordnad i en annan brottsutredning än den som frihetsberövandet avser.

Detsamma måste enligt JO anses gälla i fråga om en försvarare som den misstänkte har utsett om försvararen uppfyller kraven för en offentlig försvarare (jfr 21 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken). Med hänsyn till den stränga konfidentialitet som gäller för kontakter mellan en misstänkt som är frihetsberövad och hans eller hennes försvarare uttalar JO vidare att en försvarare inte kan åläggas att berätta något om vad kontakten ska avse.

Det fanns därför inte rättsliga förutsättningar att neka kontakten mellan försvararen och hans klient eller att fråga vad kontakten skulle avse. Däremot hade det varit godtagbart att göra överväganden om det vid tidpunkten fanns praktiska förutsättningar för kontakten.

Vid bedömningen av åklagarens agerande väger JO in att det i författning inte funnits någon tydlig reglering av hur situationen skulle hanteras. Vidare beaktar JO att utredningen inte ger stöd för att kontakten ovillkorligen skulle ha ägt rum den aktuella kvällen eller att det finns anledning att anta att den uteblivna kontakten skulle ha begränsat den frihetsberövades möjligheter att förbereda sitt försvar. JO anser dock att åklagaren inte borde ha försökt utröna vad kontakten skulle avse.

4.3 Beslut från JK

Under 2022 har JK meddelat fyra beslut som tillsynsavdelningen bedömt vara av särskild betydelse för Åklagarmyndigheten. Besluten har publicerats på Rånet i sammanfattning.

4.3.1 JK om vilka åtgärder som bör vidtas när en misstänkt har förvaltare

En förvaltare vände sig till Justitiekanslern med klagomål på bl.a. Åklagarmyndigheten om myndigheternas hantering av en person som stod under dennes förvaltarskap. Justitiekanslern har i beslut gjort uttalanden om vilka åtgärder som bör vidtas när en misstänkt har förvaltare.

I beslutet riktar Justitiekanslern kritik mot Polismyndigheten för att den inte informerat en förvaltare om att huvudmannen var misstänkt för brott, trots huvudmannens önskemål om att förvaltaren skulle underrättas. I beslutet uttalar sig Justitiekanslern även om huruvida en förvaltare bör informeras om att huvudmannen är misstänkt för brott och om förvaltaren bör kallas till huvudförhandling.

En förvaltare bör ges möjlighet att biträda sin huvudman i brottmålsprocessen

En misstänkt som har förvaltare får själv föra sin talan i ett brottmål. Detsamma gäller talan om skadestånd, oavsett omfattningen av detta. Personer som har förvaltare har typiskt sett ett särskilt hjälpbehov, vilket medför att en särskild omsorg får anses påkallad om någon som har förvaltare blir misstänkt för brott. Det innebär enligt Justitiekanslern att förvaltaren för den som är misstänkt eller åtalad för brott och mot vilken det framställs anspråk på skadestånd, som regel bör ges möjlighet att biträda sin huvudman i brottmålsprocessen.

En förutsättning för en förvaltares medverkan är att han eller hon har information om att huvudmannen är part i ett brottmål. Det finns dock inga regler om att en förvaltare ska underrättas i ett sådant fall och det gäller oavsett om huvudmannen är misstänkt eller målsägande. Justitiekanslern konstaterar att uppgifter om att någon har en förvaltare inte är lättåtkomliga och det kan därför inte komma i fråga att anse att någon av de myndigheter som är inblandade i brottmålsprocessen skulle vara skyldig att kontrollera om en part har en förvaltare. Om en domstol får kännedom om eller klara indikationer på att en tilltalad är ställd under förvaltarskap finns det enligt Justitiekanslern som regel skäl att underrätta en förvaltare om en kommande huvudförhandling. Genom att förvaltaren underrättas får den tilltalade bättre förutsättningar att tillvarata sin rätt och har möjlighet att få det övriga stöd en förvaltare kan ge.

Behov av rutiner

Det finns även behov av rutiner när en brottsmisstänkt har en förvaltare och inblandade myndigheter känner till det eller får klara indikationer på att så är fallet. Det gäller bl.a. skyldigheten att skicka underrättelse vid frihetsberövande enligt 24 kap. 21 a § rättegångsbalken. Den underrättelseskyldigheten torde enligt Justitiekanslern lämpligen även omfatta förvaltare, och i förekommande fall, gode män, för det fall det i ett enskilt ärende framkommer att den brottsmisstänkte har ett sådant bistånd. Justitiekanslern framhåller även att det är angeläget att införa rutiner för att säkerställa att brottsmisstänkta i behov av särskilt stöd får möjlighet att ha förvaltare eller gode män närvarande som stöd under t.ex. polisförhör när det är lämpligt.

4.3.2 Bristande utredningsåtgärder efter dödsfall gör att staten ska betala skadestånd

En person vårdades i december 2014 på sjukhus inom ramen för psykiatrisk tvångsvård. Den 10 december 2014 förvärrades personens tillstånd på så sätt att han blev aggressiv och agerade i affekt. När vårdpersonalen inte lyckades lugna honom ringde de polis för att få hjälp.

I samband med att polisen ingrep gjorde personen motstånd. Poliserna använde sig då av OC-spray. Efter en tid uppmärksammade en av poliserna att personens kropp blev slapp och att han hade kräkts. Sjukvårdspersonal undersökte personen och

kunde inte höra andnings- eller hjärtljud. Hjärt- och lungräddning påbörjades. Efter några minuter tog narkosläkare över och lyckades efter en stund att få i gång hjärtverksamheten. Personen avled morgonen efter.

En förundersökning kring händelsen pågick i olika omgångar mellan den 11 december 2014 och den 12 mars 2019 när vice riksåklagaren slutligen lade ner förundersökningen. Riksåklagaren har även granskat ärendet. I beslut den 3 maj 2017 konstaterade riksåklagaren att det fanns brister i den inledande utredningen.

Den avlidne personens familj begärde skadestånd av staten med 200 000 kr vardera för personskada och ideell skada på den grunden att polis och åklagare har underlåtit att på ett adekvat och objektivt sätt utreda personens död.

Åklagarmyndigheten ska betala skadestånd

Rätten till liv skyddas i artikel 2 Europakonventionen. I statens skyldigheter enligt artikel 2 ingår bl.a. att utreda orsakerna till dödsfall som inträffat under oklara omständigheter. Justitiekanslern konstaterar i beslutet att bristerna i utredningen är av ett sådant slag och av sådan omfattning att staten genom såväl Åklagarmyndigheten som Polismyndigheten har gjort sig skyldig till en överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen. JK tillerkänner därför sökandena ersättning med 30 000 kr vardera. Åklagarmyndigheten ska betala hälften av ersättningen.

JK riktar kritik mot Åklagarmyndigheten

Utöver det ansvar som JK konstaterat i skadeståndshänseende gör JK även vissa uttalanden i beslutet. När det gäller Åklagarmyndighetens ansvar uttalar JK följande.

Det är av synnerlig vikt att det vidtas snabba utredningsåtgärder när någon avlider eller skadas allvarligt efter ett polisingripande (se JO-beslut den 19 november 2010 i dnr 5950-2009). I det här fallet, med en så allvarlig utgång, borde alla relevanta förhör ha hållits och all nödvändig bevisning ha skett snarast möjligt efter det att ärendet hade överlämnats till åklagaren. Förundersökningen kom också att ta mycket lång tid. Den långa utredningstiden och de konstaterade bristerna har riskerat att rubba sökandenas och allmänhetens förtroende för de rättsvårdande myndigheterna. Sökandena har också tvingats vänta en mycket lång tid för att få klarhet i vad som orsakade dödsfallet. Vissa delar av händelseförloppet har inte kunnat klarläggas, vilket kan ha samband med de brister som fanns i den inledande delen av förundersökningen. Även med hänsyn till de utredningsinsatser som genomfördes under den andra förundersökningen och den noggranna granskning av utredningen som Riksåklagaren gjort, förtjänar Åklagarmyndigheten kritik för att centrala utredningsåtgärder inte vidtog i tid.

4.3.3 JK om skyldigheten att underrätta Transportstyrelsen

JK har granskat hur Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Tullverket fullgör skyldigheten att omedelbart underrätta Transportstyrelsen om beslut att lägga ned förundersökningar när besluten har betydelse för frågan om återkallelse av körkort.

Underrättelseskyldigheten inträder när ett körkort har omhändertagits eller återkallats på grund av misstanke om trafikrelaterade brott och förundersökningen om det underliggande brottet sedan läggs ned av någon av myndigheterna. Skyldigheten inträder också om Åklagarmyndigheten beslutar att inte väcka åtal för det misstänkta brottet.

Vad visar granskningen?

Granskningen har visat att underrättelseskyldigheten är eftersatt i olika hög grad hos de granskade myndigheterna. När det gäller Åklagarmyndigheten konstaterar JK att det är otillfredsställande att Transportstyrelsen i samtliga de granskade ärendena fått information om Åklagarmyndighetens beslut först efter att ha efterfrågat informationen. Det har dock inte blivit närmare klarlagt vilken information som i de underliggande ärendena hade överförts från Polismyndigheten till Åklagarmyndigheten. Det kan därför inte uteslutas att förklaringen kan vara en bristande överföring från Polismyndigheten. JK finner mot denna bakgrund inte tillräckliga skäl att rikta kritik mot Åklagarmyndigheten.

Justitiekanslerns bedömning

JK konstaterar i beslutet att problemen i stor utsträckning verkar bero på bristande rutiner för dokumentation och informationsöverföring som bör kunna åtgärdas genom en ökad automatisering av processerna. Till dess att ett automatiserat system eventuellt kommit på plats finns ett behov av att respektive myndighet så långt det är möjligt förbättrar sina ärendehanteringssystem, inför tydliga rutiner och ser till att information om rutinerna når ut till berörda medarbetare.

Enligt JK framstår det också som en rimlig åtgärd att samtliga myndigheter skickar underrättelserna till den särskilda e-funktionsbrevlådan som Transportstyrelsen tillhandahåller (kontakt@transportstyrelsen.se).

Uppföljning

Frågan om enhetliga administrativa rutiner i den operativa verksamheten har överlämnats till områdescheferna att överväga. Enheten för it-utveckling kommer att uppdatera avsnitt 6.29 i Ärendehanteringshandboken så att det där framgår att underrättelserna ska skickas till den särskilda e-funktionsbrevlådan hos Transportstyrelsen. JK:s beslut har också överlämnats till Utvecklingscentrum för övervägande om det behövs ytterligare rättslig vägledning på området.

4.3.4 Ersättningsskyldighet och kritik på grund av långsam handläggning av en förundersökning

Den 8 februari 2016 inledde Polismyndigheten en förundersökning avseende försök till grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund. Den misstänkta personen greps och underrättades om brottsmisstanken samma dag. Av förhöret framgår att den misstänkta personen erkände att hen, med hjälp av ett pass med sitt eget fotografi men med en annan persons namn, försökt att i en butik vilseleda personalen

att till hen överlåta flera mobiltelefoner med tillhörande abonnemang. Den 9 februari fördes ärendet över till Åklagarmyndigheten och en åklagare hävde gripandet. Av ett utredningsdirektiv samma dag framgår att målsäganden, vars namn använts vid bedrägeriförsöket, skulle kontaktas och passet skickas på teknisk undersökning och att förundersökningen därefter borde vara klar. Slutunderrättelse ägde rum den 29 mars 2021 och ärendet redovisades den 13 april samma år. Förundersöknings-protokollet omfattade 29 sidor. Åtal väcktes den 27 april. Den misstänkta personen dömdes i tingsrätt och hovrätt för försök till grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund. Hovrättens dom vann laga kraft den 12 januari 2022.

I beslutet konstaterar JK bl.a. följande. Ärendet har varit av begränsad omfattning och tämligen enkelt att utreda. Trots detta har det tagit drygt fem år att bli klar med förundersökningen. Den utdragna handläggningen har inte berott på sökanden. I stället har det förekommit två långa perioder av inaktivitet hos Polismyndigheten. Det står klart att det under en mycket lång tid, sammanlagt nästan fyra år och nio månader, inte har vidtagits några utredningsåtgärder i ärendet. Polismyndigheten har inte angett någon förklaring till de långa perioderna av inaktivitet. I likhet med Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten finner JK att handläggningen har innefattat en överträdelse av sökandens rätt till en rättegång inom skälig tid.

Eftersom förundersökningen leddes av åklagare var det de inblandade åklagarna som hade det huvudsakliga ansvaret för att förundersökningen bedrevs skyndsamt. Utredningen visar att dessa åklagare har försökt att driva förundersökningen framåt genom direktiv och påminnelser till polisen. Även om den utdragna handläggningstiden i stor utsträckning har berott på att polisen dröjt med att följa dessa direktiv och påminnelser kan det konstateras att åklagarna vid flera av de pådrivande åtgärderna har överskridit den tidsfrist om tre månader som följer av den egna myndighetens föreskrifter på ett markant sätt. Med hänsyn till hur fort den påminnelse som skickades från åklagarområdets områdeschef ledde till att en utredningsåtgärd vidtogs kan det antas att handläggningstiden hade blivit kortare om åklagarna fullt ut hade följt de aktuella föreskrifterna.

Riksåklagaren påminner om vikten av att skicka direktiv och påminnelser i enlighet med rotelvårdsföreskrifterna (ÅFS 2007:5).